

Covid-19 Pandemi Sürecinde Endodonti Kliniğine Gelen Hasta Anksiyete Düzeyi

Anxiety Level of the Patient Coming to the Endodontics Clinic During the COVID-19 Pandemic Process

Zeynep OVALIOĞLU¹
zeynep16sen@gmail.com

Durmuş Alperen BOZKURT¹
alprnbzkrt@hotmail.com

Melek AKMAN¹
makman@erbakan.edu.tr

ÖZ

Amaç: Aralık 2019'da, Çin'in Wuhan şehri tarafından, 2019 yeni korona virüsün (SARS-CoV-2) neden olduğu atipik pnömoni salgını bildirilmiştir. 30 Ocak 2020'de Dünya Sağlık Örgütü (WHO) bunu bir pandemi olarak nitelendirmiştir. Bu çalışmanın amacı, endodonti kliniğine gelen hastaların korona virüs pandemisine ilişkin kaygı düzeyini ve karantina dönemindeki randevulara etkisini değerlendirmektir.

Gereç ve Yöntemler: Bu çalışma Necmettin Erbakan Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Endodonti Anabilim Dalı'na Temmuz 2020- Ekim 2020 tarihleri arasında gelen hastalar üzerinde yapılmıştır. Yaşları 17-59 arasında değişen 223'ü erkek 264'ü kadından oluşan 487 hasta çalışmaya katılmıştır. Korona virüs pandemisine ilişkin kaygı düzeyini ölçen bir anket formu olduğu hastalara açıklanarak ve ayrıntılı bilgilendirilmiş onam alınarak anket formunu doldurmaları istenmiştir. Cevapların tanımlayıcı istatistikleri yüzdelerle yapılmıştır. SPSS versiyon 22 programı kullanılarak analiz edilip $p < 0,05$ için anlamlı olarak belirtilmiştir.

Bulgular: Katılımcıların yaş ortalaması 34,52'dir. Hastaların 223'ü erkek 264'ü kadındır. Erkeklerin yaş ortalaması 35,28 kadınların yaş ortalaması 33,87'dir. Hastalardan 5'i kadın 13'ü erkek olmak üzere toplam 18 kişi (%2.6) covid semptomları olduğunu bildirmiştir. Hastaların %41.2'sinin endişeli, %4.3'ünün korkulu, %1.7'sinin kayıtsız oldukları bildirilmiştir.

Sonuç: COVID-19 pandemi sürecinin endodonti kliniğine gelen hasta anksiyete seviyesi üzerine etkili olduğu gözlenmiştir. Pandemi sürecinde, acil olmayan durumda kliniğe başvuracak hastaların anksiyete düzeyleri daha düşüktür. Kadınlar korona virüs pandemisi konusunda erkeklerden daha endişeli bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Pandemi, Endodonti, Anksiyete

Geliş: 17.11.2020

Kabul: 19.12.2020

Yayın: 31.12.2020

ABSTRACT

Aim: In December 2019, an outbreak of atypical pneumonia caused by the 2019 novel coronavirus (SARS-CoV-2) was reported by the Chinese city of Wuhan. On January 30, 2020, the World Health Organization (WHO) described this as a pandemic. The aim of this study is to evaluate the anxiety level of patients who come to the endodontics clinic about the corona virus pandemic and its effect on the appointments during the quarantine period.

Materials and Methods: This study was conducted on patients who came to Necmettin Erbakan University Faculty of Dentistry Department of Endodontics between July 2020 and October 2020. Department of Endodontics between July 2020 and October 2020. 487 patients, 223 male and 264 female, aged between 17-59 participated in the study. It was explained to the patients that it was a questionnaire that measures the level of anxiety regarding the corona virus pandemic the patients were asked to fill out the questionnaire form, after obtaining detailed informed consent. Descriptive statistics of the answers are made in percentages. It was analyzed using the SPSS version 22 program and indicated as significant for $p < 0.05$.

Results: The average age of the participants is 34.52. 223 of the patients are male and 264 are female. Average age of men is 35.28, average age of women is 33.87. A total of 18 (2.6%) patients, 5 women and 13 men, reported covid symptoms. It was reported that 41.2% of the patients were anxious, 4.3% fearful, 1.7% were indifferent.

Conclusion: It has been shown that the COVID-19 pandemic process has an impact on the anxiety level of the patient who comes to the endodontics clinic. The anxiety levels of the patients who will apply to the clinic in a non-emergency situation during the pandemic process are lower. Women were found to be more concerned about the coronavirus pandemic than men.

Keywords: Pandemic, Endodontics, Anxiety

Received: 15.08.2020

Accepted: 19.12.2020

Published: 31.12.2020

Atf / Citation: Ovalioğlu Z, Bozkurt DA, Akman M. Covid-19 pandemi sürecinde endodonti kliniğine gelen hasta anksiyete düzeyi. NEU Dent J. 2020;2:98-102.

* Sorumlu Yazar / Corresponding Author

1. Necmettin Erbakan Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Endodonti AD Konya, Türkiye

"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) (CC BY-NC 4.0)

GİRİŞ

Aralık 2019 yılında, Çin'in Wuhan şehrinde, 2019 yeni korona virüsün (SARS-CoV-2) neden olduğu atipik pnömoni salgını bildirilmiştir. 30 Ocak 2020'de Dünya Sağlık Örgütü (WHO) bunu bir pandemi olarak nitelendirmiştir. 10 Mayıs 2020 itibarıyla, WHO tarafından bildirilen 274.361 ölüm dahil olmak üzere 3.917.366 onaylanmış COVID-19 vakası bulunmaktadır.

COVID-19, yeni tip korona virüsün neden olduğu viral bir enfeksiyondur; kişiler arası iletim esas olarak solunum damlacıkları ve temas yoluyla gerçekleşir. Bu özelliklere ek olarak asemptomatik ve kuluçka dönemindeki hastalar da yeni korona virüsün taşıyıcılarıdır.^{1,2} Yapılan bir çalışmada³, korona virüsün aerosol iletimiyle bulaşabildiği bildirilmiştir. Bunun yanı sıra, enfekte kişilerden gelen aerosoller, özellikle havalandırma varsa önemli mesafelerde ve kapalı alanlarda bile inhalasyon tehdidi oluşturabilmektedir.⁴ COVID-19 salgınının; okulların, şirketlerin ve halka açık yerlerin kapatılması, çalışma rutinlerinde değişiklikler gibi sebeplerden dolayı insanlar üzerinde büyük bir korkuya yol açtığı görülmüştür.⁵ Medya ve halk sağlığı genellikle virüsün ve pandeminin biyolojik ve sağlık sonuçlarına odaklanmaktadır. Ruh sağlığı sorunları nadiren incelenmektedir. Ayrıca, hastaların pandemi ve sosyal mesafenin etkisi ile ilgili duygu ve kaygıları hakkında çok az şey bilinmektedir.^{6,7}

Diş tedavileri yapılırken hastalar ve diş hekimleri arasındaki çapraz enfeksiyon riski yüksektir. COVID-19'un ilerlemesini sınırlandırmak için, katı ve etkili enfeksiyon kontrol protokollerinin yapılması gereklidir. Bu bağlamda, etkili el hijyeni için öneriler ve diş kliniklerinin tüm yüzeylerinin iyice dezenfekte edilmesinin önemi büyüktür.⁸ Birçok ülkede, ulusal diş hekimliği konseylerinin tavsiyeleri doğrultusunda sadece acil durum tedavilerine izin verilmiştir. Ancak ulusal diş hekimliği konseyinin tavsiyelerine göre, diş hekimleri gerekli biyogüvenlik önlemlerini sağladıklarında normal diş tedavilerini de yapabileceklerdir.⁹ Pandemi döneminde hastalar diş randevularına gelip gelmeyeceklerinden emin olamamışlardır. Hastalar daha önce hiç yaşamadığı yeni bir durumla karşı karşıya kaldıkları için diş tedavilerinin sürekliliği veya kesintiye uğraması ve bunun sonucunda ortaya çıkan etki konusunda yaşadıkları kaygı düzeyi hakkında çok az şey bilmektedir.

Bu çalışmanın amacı, endodonti kliniğine gelen hastaların korona virüs pandemisine ilişkin kaygı düzeyini ve karantina dönemindeki randevulara etkisini değerlendirmektir.

MATERYAL VE METOT

Çalışma protokolü Necmettin Erbakan Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Etik Kurul Komitesi (Protokol No: 2020/06) tarafından onaylanmıştır. Bu çalışma Diş Hekimliği Fakültesi Endodonti Anabilim Dalı'na Temmuz 2020-Ekim 2020 tarihleri arasında tedaviye gelen hastalar üzerinde yapılmıştır. Yaşları 17-59 arasında değişen 223'ü erkek 264'ü kadından oluşan 487 hasta çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışmanın amacı açıklandıktan sonra tüm hastalardan ayrıntılı bilgilendirilmiş onam formu alınmıştır.

Hastalara pandemi hakkında kendilerini nasıl hissettikleri, ağız sağlığı ve diş tedavi planları konusunda ne kadar endişeli olduklarını bildirebilecekleri bir anket formu verilerek doldurulması istenmiştir. Katılımcılar yaşlarını, cinsiyetlerini, yaşadıkları şehri, COVID-19 ile ilgili herhangi bir semptomu olup olmadığını, karantınayı nasıl uyguladıklarını, çalışıp çalışmadıklarını, kaygı düzeylerini, sadece acil bir durumda mı diş hekimine gideceklerini ve diş hekimine gitme konusundaki endişelerini bildirmişlerdir (Tablo 1).

Tablo 1: Anket formu

1.Yaşınız
2.Cinsiyet () Kadın () Erkek
3.Şehir, ilçe
4.Covid belirtileri yaşadınız mı?
() Evet () Hayır
5.Karantınayı nasıl uyguluyorsunuz?
() Hiçbir şey için evden ayrılmıyorum
() Mümkün olduğunca evde kalıyorum (sadece yiyecek / ilaç almak için dışarı çıkıyorum)
() Her zamanki gibi dışarı çıkıyorum
6.Çalışıyor musun yoksa okuyor musun? Öyleyse, faaliyetiniz nasıl?
() Evet, iş / eğitim için evden ayrılıyorum
() Evet, ama evde çalışıyorum / okuyorum
() Çalışmıyorum / çalışmıyorum
7.Genel kaygı düzeyi göz önüne alındığında, karantina ve coronavirüs-pandemisi hakkında ne hissediyorsunuz?
() Sakin
() Endişeli
() Korkulu
() Panik
() Kayıtsız
8.Durumunuz acil olmasaydı endodonti (kanal tedavisi) kliniğine başvurur muydunuz?
() Evet () Hayır
9.Endodonti kliniğinde tedavi olma endişeniz nedir?
() Kendime ve aileme bulaştırma riski
() Diş hekimisi ofisleri yüksek risk oluşturmaktadır
() Şikayetimin geçmemesi
() Endişe yok
10.Pandeminin gerçek aşamasında, diş hekimliğinde neyin önemli olduğunu düşünüyorsunuz (uygun olanları seçin)
() Diş hekimisi için tek kullanımlık laboratuvar önlüğü, her hastada değiştirilmesi
() Diş hekimisi için Tip N95 cerrahi maske, her hastada değiştirilmesi
() Ameliyat maskesine ek olarak yüz siperi kullanımı
() Tek kullanımlık tıbbi bone
() Hastalar için maske, galoş ve tek kullanımlık laboratuvar önlüğü
() Bekleme odasındaki diğer hastalarla yakınlaşmaktan kaçınılması
() Hasta kullanımı için kliniğe girişte alkol jeli

İstatistiksel Analiz

Karantina ve COVID-19 salgını ile ilgili duygular ve diş hekimliği randevusuna gitme isteği arasında bir ilişki olup olmadığını cinsiyete göre kontrol etmek için ki-kare testi uygulanmıştır. Cevapların tanımlayıcı istatistikleri yüzdelerle yapılmıştır. SPSS versiyon 22 programı kullanılarak analiz edilip, $p < 0,05$ için anlamlı olarak belirtilmiştir.

BULGULAR

487 hasta ankete katılmıştır. Katılımcıların yaş ortalaması 34,52'dir. Hastaların 223'ü erkek, 264'ü kadındır. Erkeklerin yaş ortalaması 35,28, kadınların yaş ortalaması 33,87'dir. Hastalardan 5'i kadın 13'ü erkek olmak üzere toplam 18 kişi (%2.6) covid semptomları geçirdiğini bildirmiştir (Tablo 2).

Tablo 2: Covid-19 semptomu gösterenler

	Kadın	Erkek	Toplam
Evet	5(%1)	8(%1.6)	13(%2.6)
Hayır	218(%44.7)	256(%52.5)	474(%97,3)
Toplam	223(%45.7)	264(%54.2)	487(%100)

Tablo 4a: Çalışma veya okuma durumu

	Erkek	Kadın	Toplam
Evet, iş / eğitim için evden ayrılıyorum	137 (%28.1)	54 (%11)	181 (%37.1)
Evet, ama evde çalışıyorum / okuyorum	34 (%6.9)	41 (%8.4)	75 (%15.4)
Çalışmıyorum / çalışmıyorum	62 (%12.7)	169 (%34.7)	231 (%47.4)
Toplam	223 (%45.7)	264 (%54.2)	487 (%100)

Tablo 4b: Çalışma veya okuma durumunun yaşlara göre dağılımı

	17-27 yaş	28-38 yaş	39-49 yaş	50-60 yaş	Toplam
Evet, iş / eğitim için evden ayrılıyorum	45 (%9.2)	71 (%14.5)	47 (%9.6)	18 (%3.6)	181 (%37.1)
Evet, ama evde çalışıyorum / okuyorum	39 (%8)	22 (%4.5)	10 (%2)	4 (%0.8)	75 (%15.4)
Çalışmıyorum / çalışmıyorum	47 (%9.6)	75 (%15.4)	40 (%8.2)	69 (%14.1)	231 (%47.4)
Toplam	131 (%26.8)	168 (%34.4)	97 (%19.9)	91 (%18.6)	487 (%100)

COVID-19 salgını ile ilgili duygularla ilgili olarak, hastaların %51,5'i (251/487) sakin, %41,2'si (201/487) endişeli, %4,3'ünün (21/487) korkulu, %1,4'ünün (7/487) panik olduğu, %1,4'ünün ise (7/487) kayıtsız olduğu bildirilmiştir (Tablo 5).

Ankete katılanların %11,2'si (55/487) acil olmayan durumlarda da endodonti kliniğine başvuracaklarını, %88,7'i (432/487) acil durumlarda endodonti kliniğine başvuracaklarını bildirmişlerdir (Tablo 6).

Ankete katılanların %13'ü (64/487) evden hiç çıkmadıklarını, %82,3'ü (401/487) aktif olarak sadece ihtiyaç duyulduğunda halka açık bir yere çıktıklarını, %4,5'i (22/487) normal faaliyetler yürüttüklerini ve düzenli olarak dışarı çıktıklarını bildirmiştir (Tablo 3).

Ankete katılanların %37,1'i (181/487) normal çalışma düzenlerine devam ettiklerini, %15,4'ü (75/487) evden çalıştıklarını veya okuduklarını, %47,4'ü (231/487) herhangi bir işte çalışmadıklarını bildirmiştir. Bu sorunun cevabı açısından tedavi gören hastalar arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($p=0,00$) (Tablo 4a). Yaş arttıkça çalışmayan hasta sayısı da artmıştır. Bu soru açısından da anlamlı fark bulunmuştur ($p=0,00$) (Tablo 4b).

Tablo 3: Hastaların karantınayı uygulama şekilleri

	Erkek	Kadın	Toplam
Hiçbir şey için evden ayrılmıyorum	32(%6.5)	32(%6.5)	64(%13)
Mümkün olduğunca evde kalıyorum (sadece yiyecek / ilaç almak için dışarı çıkıyorum)	178(%36.5)	223(%45.7)	401(%82.3)
Her zamanki gibi dışarı çıkıyorum	13(%2.6)	9(%1.8)	22(%4.5)
Toplam	223(%45.7)	264(54.2)	487(%100)

Tablo 5: Pandemi karşısındaki kaygı durumu

	Erkek	Kadın	Toplam
Sakin	132(%27.1)	119(%24.4)	251(%51.5)
Endişeli	77(%15.8)	124(%25.4)	201(%41.2)
Korkulu	6(%1.2)	15(%3)	21(%4.3)
Panik	3(%0.6)	4(%0.8)	7(%1.4)
Kayıtsız	5(%1)	2(%0.4)	7(%1.4)
Toplam	223(%45.7)	264(%54.2)	487(%100)

Tablo 6: Acil durumlarda endodonti kliniğine başvurma

	Erkek	Kadın	Toplam
Evet	29(%5.9)	26(%5.3)	55(%11.2)
Hayır	194(%39.8)	238(%48.8)	432(%88.7)
Toplam	223(%45.7)	262(%54.2)	487(%100)

Endodonti kliniğinde tedavi olma endişesi açısından hastaların %28,1'inin (137/487) enfekte olma ve aileyi kontamine etme açısından tedirgin olduğu, %4,7'si (23/487) diş hekimi kliniklerinin yüksek risk oluşturduğunu düşünmekte, %42,5'i (207/487) şikayetin geçmemesinden endişeli, %24,6'sının (120/487) endişe duymadığı bildirilmiştir. Bu sorunun cevabı açısından tedavi gören hastalar arasında anlamlı bir fark bulunmuştur (p=0,00) (Tablo 7).

Diş hekimliği muayenelerinde kontaminasyonu önlemek için alınan tedbirlerle ilgili olarak çoğu

hasta diş hekimi için laboratuvar önlüğünün (%66,1) önemli olduğunu bildirmiştir. Hekimler için cerrahi maskeler (%53,1), yüz siperi (%48,7), tıbbi bone (%39,2); hastalar için maske, galoş, tek kullanımlık laboratuvar önlüğü (%54,8) nün bulundurulması önerilmiştir. Bekleme odasındaki hastalara yaklaşımdan kaçınılması (%57,7), hasta kullanımı için girişte alkol jeli (%56,8) bulundurulması da çoğu hasta için önemli kabul edilmiştir (Tablo 8).

Cinsiyetler arası sonuçlar karşılaştırıldığında pandemi ve karantina süreciyle alakalı kadın hastaların (%25.4) erkek hastalara göre (%15.8) daha endişeli ve korkulu olduğu görülmüştür. Endodonti kliniğine başvurmada erkek hastaların (%5.9) kadın hastalara göre (%5.6) daha istekli oldukları ve endodonti kliniğinde tedavi olma endişesi açısından kadın hastaların aileye bulaştırma riski (%16.2), şikayetin geçmemesi (%24.2) gibi durumlara karşı daha tedirgin olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 7: Endodonti kliniğinde tedavi olma endişesi

	Erkek	Kadın	Toplam
Kendime ve aileme bulaştırma riski	58(%11.9)	79(%16.2)	137(%28.1)
Diş hekimi ofisleri yüksek risk oluşturmaktadır	5(%1)	18(%3.6)	23(%4.7)
Şikayetin geçmemesi	89(%18.2)	118(%24.2)	207(%42.5)
Endişe yok	71(%14.5)	49(%10)	120(%24.6)
Toplam	223(%45.7)	262(%54.2)	487(%100)

Tablo 8: Pandemi sürecinde diş hekimliğinde neler önemlidir

	Erkek	Kadın	Toplam
Diş hekimi için tek kullanımlık laboratuvar önlüğü, her hastada değiştirilmesi	145(%29.7)	177(%36.3)	322(%66.1)
Diş hekimi için Tip N95 cerrahi maske, her hastada değiştirilmesi	112(%22.9)	147(%30.1)	259(%53.1)
Ameliyat maskesine ek olarak yüz siperi kullanımı	111(%22.7)	137(%28.1)	248(%48.7)
Tek kullanımlık tıbbi bone	88(%18)	103(%21.1)	191(%39.2)
Hastalar için maske, galoş ve tek kullanımlık laboratuvar önlüğü	120(%24.6)	147(%30.1)	167(%54.8)
Bekleme odasındaki diğer hastalarla yakınlaşmaktan kaçınılması	124(%25.4)	157(%32.2)	281(%57.7)
Hasta kullanımı için kliniğe girişte alkol jeli	96(%19.7)	114(%23.4)	210(%56.8)

TARTIŞMA

COVID-19 pandemisine ilişkin epidemiyolojik verilerin ilk izlenimlerinin yayınlanmasından itibaren¹⁰ bu küresel olayın ruh sağlığını nasıl etkileyebileceğine dair çalışmaların yürütülmesi önerilmiştir.¹¹ Bu çalışmadaki anket hastalara uygulanmaya başladığında (Temmuz 2020) pandeminin Türkiye'de ortaya çıkmasının üzerinden 4 ay geçmiştir. Toplam 11 milyon test yapılmış ve 338 bin civarı hasta, 9 bin civarı ölüm rapor edilmiştir. Kontaminasyona yol açabilecek davranışlarla ilgili artan stres, depresyon

durumu ruh sağlığının artan savunmasızlığı ile ilgilidir.¹¹ Bu nedenle, bu araştırmanın amacı COVID-19 pandemisinin hasta üzerindeki kaygı düzeyini ve endodonti randevularına etkisini tespit etmektir. Aynı zamanda pandemiye yanıt olarak hastaların farkındalık düzeyi, algıları ve tutumları hakkında bazı bilgiler elde etmektir.

Bu çalışmadaki anket sonuçları; hastaların çoğunun karantinaya saygı duyduklarını (%82.3) sadece yiyecek ve ilaç almak gibi gerçekten gerekli olduğunda dışarı çıktığını ve birçoğunun (%15.4) evden ça-

lıştığını ortaya koymuştur. Yaş arttıkça çalışmayan hasta sayısında da (50-60 yaş arasında %15.4) artış gözlenmiştir. Hastalar büyük ölçüde COVID-19 pandemisinin ciddiyetinin farkındadır. Bu pandemi durumunda bile hastaların %51.5'i sakin, %1.4'ü kayıtsızdır. Hastaların %41.2'si endişeli olduğunu, %4'ü de korkulu olduğunu bildirmiştir. Bunun nedeninin ise dünyanın dört bir yanından televizyon ve internet aracılığıyla medya raporlarının bulunması olabileceği düşünülmüştür.

Anketi yanıtlayan hastaların %11.2'si acil olmayan durumlarda da endodonti kliniğine gelececeklerini, %88.7'si sadece acil durumda endodonti kliniğine başvuracaklarını bildirmiştir. Ankete katılan kadınlar, diş hekimi randevusuna gitmeye daha istekli olan erkeklerden daha endişeli ve korkulu olduklarını belirtmiştir. Normal durumlarda literatürde kadınların diş tedavisine erkeklerden daha uyumlu olduğu belirtilmesine rağmen, pandemi döneminde kaygı ve korku duyguları, diş hekimliği randevusuna gitme isteklerini etkilemiştir.¹² Kadınlar sadece acil durumlarda diş hekimine gitmek konusunda kendilerini daha güvende hissetmiştir. Bu sonuçlar, kadınların zor durumlarda duygusal olarak daha fazla etkilendikleri ve stres, anksiyete belirtilerini bildirme olasılıklarının erkeklerden daha yüksek olduğunu desteklemektedir.¹² Kadınlar diş tedavisindeki gecikmeler konusunda erkeklerden daha az endişelendiklerini bildirmişlerdir. Bu durum muhtemelen kadınların COVID-19 salgını ve sağlık, mali / ekonomik yönler ve sosyal mesafeyle ilgili diğer sorunlardan daha çok endişe duymaları gerçeğiyle açıklanabilir. Diş tedavileri çoğunlukla gereksizdir ve durum normale dönene kadar bekleyebilir.

Alınan tedbirlerle ilgili olarak, kontaminasyonu önlemek için, resepsiyonda hastalar için alkol jeli bulunmasının, diğer hastalarla bekleme odasında yakınlaşmaktan kaçınılması gerektiğinin, tek kullanımlık cerrahi maskeler, tıbbi başlıklar ve laboratuvar önlükleri ve yüz siperliği kullanımının önemli olduğu vurgulanmıştır. Hastaların bu önerilerin önemli olduğunun bilincinde oldukları bu çalışmayla ortaya konulmuştur. Bu anketin verileri, hastaların gereken tedbirlere diş hekimleri tarafından verilen önemin farkında olduklarını ve diş hekimlerinin mevcut tavsiyelere dikkat etmelerinin, hem şimdi hem de karantina sona erdiğinde hastaların diş tedavisine uyumlarını sürdürmeleri açısından önemli olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

COVID-19 pandemi sürecinin endodonti kliniğine gelen hasta anksiyete seviyesi üzerine etkili olduğu görülmüştür. Pandemi sürecinde acil olmayan durumda kliniğe başvuracak hastaların anksiyete

düzeyleri daha düşüktür. Kadınların korona virüs pandemisi konusunda erkeklerden daha endişeli olduğu görülmüştür.

KAYNAKLAR

1. Chan JF-W, Yuan S, Kok K-H, To KK-W, Chu H, Yang J, et al. A familial cluster of pneumonia associated with the 2019 novel coronavirus indicating person-to-person transmission: a study of a family cluster. *The Lancet*. 2020;395:514-23.
2. Rothe C, Schunk M, Sothmann P, Bretzel G, Froeschl G, Wallrauch C, et al. Transmission of 2019-nCoV infection from an asymptomatic contact in Germany. *N Engl J Med*.2020;382:970-1.
3. Van Doremalen N, Bushmaker T, Morris DH, Holbrook MG, Gamble A, Williamson BN, et al. Aerosol and surface stability of SARS-CoV-2 as compared with SARS-CoV-1. *N Engl J Med*.2020;382:1564-7.
4. Meselson M. Droplets and Aerosols in the Transmission of SARS-CoV-2. *N Engl J Med*. 2020;382:2063.
5. Ornell F, Schuch JB, Sordi AO, Kessler FHP. "Pandemic fear" and COVID-19: mental health burden and strategies. *Braz J Psychiatry*. 2020;42:232-5.
6. Faruqi S, Fida M, Shaikh A. Factors affecting treatment duration—A dilemma in orthodontics. *J Ayub Med Coll Abbottabad*. 2018;30:16-21.
7. Beckwith FR, Ackerman Jr RJ, Cobb CM, Tira DE. An evaluation of factors affecting duration of orthodontic treatment. *Am J Orthod Dento facial Orthop*.1999;115:439-47.
8. Meng L, Hua F, Bian Z. Coronavirus disease 2019 (COVID-19): emerging and future challenges for dental and oral medicine. *J Dent Res*. 2020;99:481-7.
9. Khader Y, Al Nsour M, Al-Batayneh OB, Saadeh R, Bashier H, Alfaqih M, et al. Dentists' awareness, perception, and attitude regarding COVID-19 and infection control: cross-sectional study among Jordanian dentists. *JMIR Public Health Surveill*2020;6:18798.
10. Livingston E, Bucher K. Coronavirus disease 2019 (COVID-19) in Italy. *Jama*. 2020;323:1335.
11. Vahia IV, Blazer DG, Smith GS, Karp JF, Steffens DC, Forester BP, et al. COVID-19, mental health and aging: A need for new knowledge to bridge science and service. *Am J Geriatr Psychiatry*2020;28:695-697.
12. Moser JS, Moran TP, Kneip C, Schroder HS, Larson MJ. Sex moderates the association between symptoms of anxiety, but not obsessive compulsive disorder, and error-monitoring brain activity: A meta-analytic review. *Psychophysiology*. 2016;53:21-9.